

РОЗДІЛ V. ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.147:78

Н. С. Барсукова

Харківський національний
педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті визначено основні засади формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва. При дослідженні даного питання були застосовані такі методи, як аналіз, узагальнення, систематизація. В результаті зроблено висновок, що ефективне формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва можливе завдяки комплексному застосуванню педагогічних умов, які позитивно впливають на: а) формування професійно важливих якостей; б) засвоєння інтегрованого змісту означеного поняття та в) засвоєння музично-виконавського досвіду майбутнього вчителя музичного мистецтва. Дослідження впливу та ефективності запропонованих педагогічних умов формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва в навчальному процесі є перспективою подальшого дослідження.

Ключові слова: виконавська майстерність майбутнього вчителя музичного мистецтва, компоненти, педагогічні умови, професійно важливі якості, мотивація, інтегрований зміст, засвоєння, досвід виконавської діяльності.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні існує потреба у високопрофесійних учителях музичного мистецтва, здатних до успішної професійної музично-виконавської діяльності. Проте аналіз реального стану вищої музично-педагогічної освіти засвідчив, що у процесі підготовки до екзаменів, концертів, музичних конкурсів та фестивалів виявляється нерівномірність розвитку музично-виконавських знань, умінь і професійно-важливих якостей студентів, перебільшення ролі репродуктивної діяльності та музично-виконавської техніки. Це зумовлює необхідність підвищення ефективності формування виконавської майстерності студентів з акцентуванням ціннісно-сміслової сфери, вагомості музично-виконавської творчості майбутнього вчителя музичного мистецтва, використання інноваційних засобів професійної підготовки.

Аналіз актуальних досліджень засвідчив, що проблема формування професійної майстерності вчителя висвітлена в різних аспектах, зокрема: психолого-педагогічному (Е. Барбіна, Л. Виготський, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, В. Тализіна), музично-естетичному (Е. Абдуллін, Б. Асаф'єв, О. Апраксина, Л. Арчажнікова, В. Бутенко, Г. Падалка, О. Рудницька), мистецькознавському (Б. Асаф'єв, О. Гольденвейзер, Т. Грум-Гржимайло, М. Давидов, Г. Коган, Ю. Кремльов, А. Корто, Я. Мільштейн, Г. Нейгауз, С. Фейнберг та ін.). Вітчизняні та російські вчені здійснили дослідження змісту та засобів формування окремих видів виконавської

майстерності музиканта, зокрема вчителя музики (І. Мостова, Г. Ніколаї, Г. Падалка, В. Федоришин, Ю. Цагареллі), його виконавської техніки (Л. Лабінцева, Г. Саїк, Т. Юник), професійно важливих та особистісних якостей (М. Моїсєєва, І. Коваленко, І. Сипченко, Т. Смирнова, О. Щолокова). Втім, поки що не здійснено цілісного дослідження формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва як важливого складника його професійної майстерності.

Мета статті – визначити основні засади формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Під час дослідження даного питання були застосовані такі **методи**, як аналіз, узагальнення, систематизація.

Виклад основного матеріалу. Аналіз словникової та наукової літератури дозволяє визначити поняття «майстерність» як високу вправність у виконанні певної діяльності, досягнуту на основі професійного досвіду і пов'язану з якостями особистості. З огляду на методологію музично-педагогічної освіти (Е. Абдулін, Т. Смирнова), поняття «виконавська майстерність музиканта» розглядаємо із застосуванням різних методологічних підходів.

Так, з позиції професіографічного підходу «виконавська майстерність музиканта» – це комплекс слухо-моторних і психологічних даних, конкретних навичок та вмінь, прийомів і форм музично-ігрових рухів, що постійно змінюються у процесі актуалізації творчого процесу інтерпретації музичного твору [3]. Гуманістичний підхід дає змогу розглядати означене поняття як: а) утілення художньої ідеї музичного твору для досягнення взаємодії із особистістю дитини з метою формування її музичної культури; б) вираження індивідуальної естетичної позиції у процесі художньо-образного тлумачення музики; в) здатність захопити власним виконанням дитячу аудиторію (І. Мостова, В. Федоришин). З позицій діяльнісного підходу виконавська майстерність музиканта виражається у вмінні втілити ідею музичного твору за допомогою відповідних технічних засобів (виконавської техніки) та у створенні оригінальної, неповторної інтерпретації (В. Білоус, О. Андрейко, Г. Саїк).

Для визначення основних засад формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва було проаналізовано наукові дослідження, які засвідчили різноманітність поглядів на провідні ознаки зазначеного поняття. Так, О. Андрейко, О. Горожанкіна, В. Гусак, Ван Бін уважають, що провідною ознакою виконавської майстерності вчителя музичного мистецтва є високий технічний рівень, який дозволяє глибоко, всесторонньо пізнати художню ідею музичного твору та за допомогою відповідних технічних виконавських засобів втілити її у звучанні. Інша група авторів (Л. Арчажнікова, Л. Василевська-Скупа, І. Коваленко, В. Муцмахер, Т. Смирнова, В. Федоришин) висловлює погляди, що провідною ознакою виконавської майстерності вчителя музичного мистецтва є яскраво

виражені особистісні та професійно важливі якості (цілеспрямованість, наполегливість, енергійність, ініціативність, витримка, емоційність, артистизм, емпатія) [1, 78; 3, 67].

Не заперечуючи слушності викладених поглядів вважаємо, що: 1) особливості формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва полягають в інтеграції музично-виконавської діяльності (синтез інструментальної, диригентської та вокальної діяльності). Це висуває вимоги до формування нових особистісних і професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва, які здатні доповнювати й посилювати інші; 2) формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва вимагає змістового забезпечення їх специфічних особливостей. Виникає потреба у створенні інформаційного джерела інтегрованих знань, яке вмістить поняття про зміст і сутність виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва; 3) підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва вимагає забезпечення поглиблення інтегрованого досвіду музичного виконання, що дозволить студентові у професійній практиці впевнено користуватися різними видами музично-виконавської діяльності.

Спираючись на визначення поняття «виконавська майстерність музиканта» та особливості формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва, ми дійшли висновку, що *виконавська майстерність майбутнього вчителя музичного мистецтва* – це складова його професійної майстерності, що інтегрує у своєму змісті систему професійно-важливих якостей (музикальність, виконавську надійність, спрямованість на музично-професійну діяльність), музично-професійних знань (про зміст і засоби музично-виконавської та музично-педагогічної діяльності), умінь (музично-виконавські, інтерпретаційні та артистичні), необхідних для виявлення смислу та морально-естетичних цінностей музичних творів. Виходячи з визначення поняття, у структурі виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва виділяємо такі компоненти *особистісно-професійний, теоретичний, операційно-технічний*.

На основі аналізу музично-педагогічних та музично-психологічних праць (Л. Арчажнікової, Т. Цигульської, В. Петрушина, Ю. Цагареллі, В. Муцмахера, Є. Куришева, Т. Воронової, Н. Мозгальнової) до змісту *особистісно-професійного* компоненту відносимо комплекс особистісно-професійних якостей і здібностей майбутнього вчителя музичного мистецтва, зокрема: а) *музикальність* як спеціальна здібність, що необхідна вчителю музичного мистецтва для сприймання (музичний слух, музично-ритмічна здібність), запам'ятовування (музична пам'ять) та творчої переробки музичної інформації (музичне мислення, музична уява, емоційний відгук на музику); б) *надійність у концертному виступі* як інтегральна властивість фахівця, що забезпечує безпомилкове відтворення

творів у звичайних та емоційogenних умовах; в) *особистісні та професійно важливі якості* (наполегливість, цілеспрямованість, витримка, емпатійність, емоційність) [2, 66–67].

Другий, *теоретичний компонент* виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва включає широкий спектр теоретичних і практичних відомостей, що стосуються *знань музично-виконавської діяльності* (про зміст та структуру виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва, музично-виконавське мистецтво, музикознавчі знання про музичні стилі, жанри, форми, основні напрями та закономірності розвитку методики навчання гри на музичних інструментах); *музично-педагогічні* (про професійну діяльність учителя музичного мистецтва в умовах загальноосвітньої школи) та *музично-психологічні знання*, необхідні для успішної виконавської діяльності, розуміння емоційних станів під час виступів і вміння керувати ними.

Операційно-технічний компонент передбачає наявність *музично-виконавських, музично-інтелектуальних та артистичних умінь*. До музично-виконавських умінь відносимо *виконавську техніку* (що є сукупністю сформованих спеціальних навичок і вмінь, а також координованих слухомоторних дій і рухів, які беруть активну участь у процесі звуковидобування та художнього інтонування). До групи музично-інтелектуальних умінь відносимо *інтерпретаційні* (тлумачення виконавцем музичних творів у процесі його виконання, розкриття ідейно-образного змісту музики виразними та технічними засобами виконавського мистецтва). *Артистичні* вміння майбутнього вчителя музичного мистецтва як здібність до перевтілення, вміння вживатися в образ, перейматися настроєм музики, вступати в діалог з власним «я» для вироблення найбільш адекватних способів утілення музичного матеріалу, для найкоротшого шляху налагодження контакту з аудиторією [3].

Аналіз реального стану формування означених умінь факультетів мистецтв засвідчив їх недостатність у студентів, що є наслідком прогалин у знаннях; нерівномірний розвиток умінь, або їх низький рівень, що призводить до зниження якості виконання музичного твору, має негативний емоційно-естетичний вплив на слухацьку аудиторію. Несформовані професійно важливі якості та виконавська надійність, низькі або нерозвинені музично-виконавські, музично-інтелектуальні та артистичні вміння призводять до тривожності перед публічними виступами. Це зменшує концертно-виконавський досвід і негативно впливає на подальшу професійну діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Для вирішення означених проблем виникає необхідність обґрунтування та впровадження педагогічних умов формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Перша педагогічна умова передбачає стимулювання навчально-професійної мотивації майбутніх учителів музичного мистецтва до вдосконалення їхньої виконавської майстерності. Для її реалізації стає необхідним стимулювання навчальної та пізнавальної мотивації студентів до формування виконавської майстерності. Вона забезпечує сталість і ґрунтовність широкого фронту мотиваційної сфери, що відбувається на підставі навчально-пізнавальної та навчально-професійної діяльності студентів. Учені (Ю. Бабанський, В. Краєвський, Т. Шамова, Г. Щукіна) зазначають, що стимулювання є динамічним процесом, який передбачає вплив на особистісну (зростання особистісних і професійно важливих якостей), когнітивну (формування широкого спектру теоретичних та практичних знань з музично-педагогічної та виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва), операційно-технічну (виконавські вміння) сфери студента.

Друга педагогічна умова потребує організації засвоєння інтегрованого змісту виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва на основі електронного посібника (ЕП), що надає відомості про основи музично-виконавської діяльності, розкриває зміст особистісних і професійних цінностей учителя музичного мистецтва, музично-педагогічні та музично-психологічні знання, необхідні для успішної музично-виконавської діяльності, розуміння емоційних станів під час концертних виступів. Аналіз наукових джерел (В. Вембер, Н. Волкова, Л. Гризун) дозволяє визначити специфіку засвоєння знань за допомогою ЕП: а) активізація полісенсорного сприйняття навчального матеріалу завдяки інтерактивним програмам, засобам мультимедіа, які впливають на зорові, слухові, тактильні відчуття студентів; б) розосереджене усвідомлення та запам'ятовування навчально-професійного матеріалу; в) індивідуальний темп усвідомлення завдяки неодноразовому зверненню навчального матеріалу, що супроводжується самоперевіркою та оцінкою знань за допомогою варіативних індивідуальних професійно-орієнтованих контрольних завдань; г) практичне застосування набутих знань і вмінь шляхом вирішення творчих навчально-професійних завдань. Розробка й упровадження ЕП у процесі викладання музично-педагогічних дисциплін (вступ до спеціальності, хорове диригування, постановка голосу, основний музичний інструмент, методика музичного виховання, музична педагогіка) сприятиме систематизації вже набутих знань про виконавську майстерність із різних дисциплін.

Третя педагогічна умова передбачає засвоєння майбутніми вчителями музичного мистецтва досвіду виконавської діяльності. Виявлено, що специфіка формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва потребує інтеграції трьох видів діяльності: а) *репродуктивної* діяльності (характеризується прямим наслідуванням викладача, спирається на розуміння та відтворення майбутнім учителем музичного мистецтва стереотипних музично-виконавських професійних дій);

б) *реконструктивної навчально-професійної діяльності* (передбачає здатність студента виходити за межі чітких інструкцій і прикладів у виконанні музичного твору, глибоко осмислювати та самостійно використовувати набуті музично-теоретичні знання, вміння інтерпретувати окремі деталі художнього образу на основі музичного тексту); в) *творчої діяльності* (характеризується продуктивністю, яка проявляється у здатності студента створювати нову музично-естетичну характеристику художнього образу; вільно володіти набутими музично-педагогічними та музично-психологічними поняттями, фактами, відомостями та комплексом музично-виконавських умінь, використовувати їх у своїй музично-виконавській і педагогічній діяльності для створення нових інтерпретацій музичного твору).

Висновки. Отже, ефективне формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва можливе завдяки комплексному застосуванню педагогічних умов, які позитивно впливають на: а) формування професійно важливих якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва; б) засвоєння інтегрованого змісту означеного поняття; в) засвоєння музично-виконавського досвіду майбутнього вчителя музичного мистецтва. Дослідження впливу та ефективності запропонованих педагогічних умов формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва навчальному є **перспективою подальшого дослідження**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арчажникова Л. Г. «Профессия учитель музыки» / Л. Г. Арчажникова. – Москва : Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Муцмахер В. И. Формирование профессионально значимых качеств личности будущего учителя музыки / В. И. Муцмахер. – Москва : Изд-во «Прометей» МГПИ им. В. И. Ленина, 1988. – 63 с.
3. Смирнова Т. А. Теорія та методика диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах: психолого-педагогічний аспект : монографія / Т. А. Смирнова ; ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Горлівка : ПП «Видавництво Ліхтар», 2008. – 445 с.

РЕЗЮМЕ

Барсукова Н. С. Формирование исполнительского мастерства будущего учителя музыкального искусства.

В статье определены основные принципы формирования исполнительского мастерства будущего учителя музыкального искусства. При исследовании данного вопроса были применены такие методы, как: анализ, обобщение, систематизация. В результате сделан вывод, что эффективное формирование исполнительского мастерства будущего учителя музыкального искусства возможен благодаря комплексному применению педагогических условий, которые положительно влияют на: формирование профессионально важных качеств; усвоение интегрированного содержания данного понятия и музыкально-исполнительского опыта будущего учителя музыкального искусства. Исследование влияния и эффективности предложенных педагогических условий формирования исполнительского мастерства будущих учителей музыкального искусства в учебном процессе является перспективой дальнейшего исследования.

Ключевые слова: исполнительское мастерство будущих учителей, компоненты, педагогические условия, профессионально важные качества, мотивация, интегрированное содержание, усвоение, опыт исполнительской деятельности.

SUMMARY

Barsukova N. Formation of performing skills of the future musical art teacher.

This article contains the description of the basic principles of development of the performance skills of the future musical art teacher. The following methods were used during the survey: analysis, synthesis, systematization. The appropriate reference and scientific literature was investigated during research. Methodological approaches (comprehensive, humanistic and activity) were applied for the analysis of the term «performance skill of the future musical art teacher». Performance skills of the future musical art teacher – is a part of his professional skills. It includes the system of important professional qualities (musicality, performing reliability, focus on musical and professional activity), musical and professional knowledge (the attainments about the content and the means of musical performance and musical-pedagogical activity), skills (musical performance, interpretive and artistic) which are needed for the identification of the meaning of moral and aesthetic values of music.

Based on the definition of the concept given above, its structural components were isolated and characterized: 1) personal and professional component (complex personal and professional qualities and abilities). Important professional qualities include musicality, reliability in a concert performance. Personal qualities are perseverance, dedication, self-control, empathy, emotion; 2) the theoretical component which includes a wide range of theoretical and practical information. These data relate to knowledge of musical performance; 3) operational and technical component includes musically-performing, musically-intellectual and artistic skills. Further pedagogical conditions of formation of performance skills of the future musical art teacher were proposed. These pedagogical conditions include: 1) promotion of educational and professional motivation of the future musical art teachers in order to improve their performance skills; 2) organization assimilation of the content of integrated performance skills of the future teachers of musical art on the basis of electronic aids; 3) the acquisition of experience performing activity of future musical art teachers. As a result, it was concluded that the efficient formation of performance skills of the future musical art teacher is possible under the complex of pedagogical conditions. Also on mastering the content of this integrated concepts and mastering musical performing experience of the future teacher of music. The perspective for further study – is to investigate the impact and effectiveness of the proposed pedagogical conditions of formation of performance skills of the future teacher of musical art in the educational process.

Key words: performance skills of future teacher of musical art, components, pedagogical conditions, professionally important qualities, motivation, integrated content, learning, experience performing activities.